

УДК 327(477)

Наталія Чорна

**ЄВРОАТЛАНТИЧНИЙ ВИБІР УКРАЇНИ ТА РОЛЬ ПОЛЬЩІ У ЙОГО РЕАЛІЗАЦІЇ:
УКРАЇНСЬКА ІСТОРІОГРАФІЯ**

З'ясовано особливості відображення у роботах українських дослідників ролі Польщі у взаєминах України з НАТО. Розглянуто підходи до пояснення причин ангажованості офіційної Варшави в успіхах євроатлантичної інтеграції України.

Ключові слова: Україна, Польща, євроатлантична інтеграція, НАТО, українська історіографія.

Проблема зовнішньополітичної орієнтації України – одна з тих, що упродовж тривалого часу традиційно привертають увагу дослідників. Визначаючи геополітичні пошуки Української держави, науковці, зазвичай, обмежують їх площиною "Захід-Схід" чи, що у даному випадку є синонімом, "Європа-Росія". Зі здобуттям Україною незалежності євроатлантичний вектор зовнішньої політики перетворюється для неї на один із визначальних. "Україна як велика європейська держава не може залишатися осторонь співпраці з Північноатлантичним альянсом, зокрема у розбудові архітектури безпеки", – зауважили у своїй праці відомі українські історики-міжнародники С. Віднянський та А. Мартинов [1, с. 74]. І з ними важко не погодитися.

Упродовж трохи більше, ніж двох десятиліть розбудови незалежної Української держави, вітчизняними науковцями нагромаджено низку праць, у яких з більшою чи меншою мірою предметності аналізуються аспекти її взаємин з НАТО. Доробок з проблеми, будучи свідченням її актуальності, невпинно поповнюється новими розробками, а це, у свою чергу зумовлює необхідність його систематизації та узагальнення.

Метою нашого дослідження є з'ясування особливостей відображення у працях вітчизняних науковців взаємин України з НАТО у світлі впливу на них польського чинника та виявлення підходів до пояснення заангажованості офіційної Варшави в успіхах євроатлантичної інтеграції України.

В українській історіографії взаємин України з НАТО важливе місце займають роботи Б. Губського [2], М. Кордона [3–4], А. Кудряченка [5], Г. Перепелиці [6], І. Тодорова [7], С. Федуняка [8]. Звертаючись до розгляду організаційної структури та історичного досвіду діяльності НАТО, науковці обґрунтовують її виняткову важливість для підтримання безпеки та стабільності у Європі та світі. У приєднанні України до НАТО дослідники вбачають запоруку її захисту від різноманітних викликів сучасного світу. Не останню роль у прагненні нашої держави вступити до НАТО, на їх думку, відіграє також розуміння того, що членство в Альянсі є своєрідною гарантією вступу до ЄС.

Пізнавальний інтерес викликає колективна праця Т. Брежнєвої, О. Їжака, А. Шевцова [9]. Позначена науковим осмисленням кардинальної трансформації та масштабного розширення НАТО, робота висвітлює досягнення, проблеми та перспективи євроатлантичної інтеграції України.

Важливою та своєчасною є колективна праця під редакцією Г. Перепелиці [10]. Дослідники обґрунтували значення для нашої держави взаємин з НАТО, критично та неупереджено проаналізували внутрішній та зовнішній виміри її євроатлантичної інтеграції. Чільне місце у роботі займає осмислення досвіду набуття членства в Альянсі країнами із регіону Центрально-Східної Європи.

Доведенням нагальності для України відносин з НАТО, їх обумовленості потребами розбудови незалежної держави, а також викликами європейській безпеці характеризується робота івано-франківських авторів під редакцією Д. Дзвінчука [11].

Окрім комплексних, узагальнюючих праць, історіографія проблеми представлена дослідженнями, присвяченими окремим її аспектам. Так, політико-економічна складова взаємин "Україна – НАТО" знайшла відображення у роботах В. Бадріака [12], А. Березного [13]. Висвітленням проблеми військово-технічного співробітництва сторін відзначаються праці В. Борохвостова [14], І. Фаніна [15–16]. Важливі питання євроатлантичного вибору України висвітлено у розвідках О. Брусиловської [17], У. Ільницької [18], М. Павлюка [19], О. Полторацького [20].

Як засвідчив історіографічний огляд, низка дослідників, серед яких В. Бурдяк [21], Л. Голопатюк [22], І. Мороз [21], першу спробу формулювання Україною євроатлантичних прагнень датують 1990 р., пов'язуючи її зі схваленням Декларації про державний суверенітет, відповідно до якої наша держава вперше означила курс на безпосередню участь у загальноєвропейському процесі та європейських структурах. У 1993 р. вже за умови розбудови незалежної держави Верховною Радою України було схвалено програмний документ "Основні напрями зовнішньої політики України",

положеннями якого одним із головних пріоритетів було визначено повномасштабну інтеграцію держави у євроатлантичні структури, її участь у розбудові загальноєвропейської системи безпеки.

Очевидно, що у взаєминах з НАТО Україна послуговується відповідним досвідом своїх найближчих сусідів, які, вийшовши з-під контролю Москви, спромоглися упродовж відносно короткого проміжку часу набути членства в організації. Певною мірою звертаючись до надбань Угорщини, Чехії та Словаччини, Україна, разом з тим, найбільшої уваги приділяє польському досвіду. Місце Польщі у взаєминах України з НАТО обґрунтовано у роботах М. Алексієвця та Я. Секо [23], Є. Бершади [24], В. Васюка [25], В. Глібова та Д. Горуна [26], А. Кирчіва [27], Я. Матійчика [28], Ф. Медвідя [29], А. Пивоварова [30]. Пояснюючи репрезентацію офіційною Варшавою українських інтересів у НАТО, вчені, як правило, вбачають у ній відображення стратегічного партнерства двох держав. Разом з тим, спільною ознакою наукових досліджень є пояснення проукраїнської позиції Польщі її геополітичними розрахунками.

Заангажованість Польщі у реалізації Україною курсу на євроатлантичну інтеграцію проаналізовано у дисертаційній роботі С. Стоєцького [31]. Вивчивши науковий доробок українських та зарубіжних учених, опублікованих документів, дослідник з'ясував, що характерною рисою "української політики" Польщі є підтримка співпраці та зближення України з НАТО, а згодом – і рішення про інтеграцію до неї. Виявом конструктивної позиції офіційної Варшави щодо євроатлантичних устремлінь України у роботі названо сприяння зміцненню позицій офіційного Києва на міжнародній арені, заохочення до дво- та багатостороннього військового співробітництва за програмою НАТО ПЗМ, активну підтримку ідеї підписання Хартії "Україна – НАТО". З оголошенням нашою державою у 2002 р. курсу на вступ до НАТО вкрай важливою, на думку дослідника, стала підтримка Варшавою ідеї приєднання України до ПДЧ. Апелюючи до того, що можливості та результативність намагань Польської держави сприяти євроатлантичним устремлінням України залежать від загального стану взаємин між Києвом та НАТО, появу нових можливостей для цього вчений пов'язує з перемогою "помаранчевої революції". Шляхом аналізу фактологічного матеріалу та власних логічних міркувань дослідник дійшов висновку, що офіційна Варшава і надалі підтримуватиме євроатлантичні устремління України, продовжуватиме захищати її інтереси на міжнародній арені. Разом з тим, він не виключає і того, що в силу дії чинників внутрішньо- та зовнішньополітичного характеру Україна може бути змушена відмовитися від претензій на членство в Альянсі та обмежуватиметься розбудовою партнерських відносин. У будь-якому випадку, – переконаний він, – євроатлантичний контекст взаємин двох держав і надалі зберігатиме свою актуальність.

У роботі В. Моцока [32] успіхи українсько-польського, а також українсько-євроатлантичного співробітництва обґрунтовано позицією "великих держав". Дослідник безпідставно стверджував, що покращення відносин України з країнами Заходу, насамперед США, що мало місце в середині 1990-х рр., "розблокувало зовнішню політику України, створивши можливості для активізації українсько-польських взаємин" [32, с. 33]. З виходом відносин двох держав на рівень стратегічного партнерства одним із напрямів міждержавних взаємин стало поєднання зусиль для участі у процесах європейської та євроатлантичної інтеграції, взаємне сприяння її успіхам.

Високі оцінки польський чинник євроатлантичної інтеграції України отримав у роботі Я. Матійчика [28]. Разом з тим, дослідник вказує на низку проблем внутрішнього характеру, що позначаються не на користь взаєминам нашої держави як з Польщею, так і з НАТО. Істотним обмеженням можливостей та обсягу ідеальної моделі українсько-польської, а відтак і українсько-євроатлантичної співпраці у роботі названо низький рівень соціально-економічного розвитку України. Попри очевидну зацікавленість у поглибленні взаємин офіційного Києва з Альянсом, автор переконаний: Польща підтримуватиме Україну до тих пір, поки це не суперечитиме її репутації та не ставитиме під сумнів її зовнішньополітичні успіхи.

Глибоким аналізом проблеми євроатлантичної інтеграції України та місця Польщі у цьому процесі характеризується робота молодшої української дослідниці О. Обухової [33]. Аналізуючи розвиток українсько-польських взаємин у світлі реалізації кожною з держав стратегії інтеграції до НАТО, авторка зауважує, що в політичних колах Польщі можливість вступу нашої держави до Альянсу почали обговорювати задовго до того, як до нього вступила Польща. Аргументуючи думку, авторка згадує про міжнародну конференцію Стратегічної групи зі зміцнення співробітництва в Центральній та Східній Європі, що відбулася у лютому 1995 р. у Празі. Виступаючи на ній, у той час вже колишній міністр МЗС РП К. Скубішевський закликав країни НАТО до співпраці з Україною, підтримки її євроатлантичних устремлінь. Проаналізувавши взаємини України з НАТО, дослідниця дійшла висновку про їх непослідовність та невизначеність. Одночасно взаємини Польщі з Альянсом отримали високі оцінки та були названі гідними для наслідування.

На доцільності використовувати польський досвід євроатлантичної інтеграції у своїй розвідці [34] наголошує А. Киридон. Періодом виняткової заангажованості Польщі у взаєминах України з

НАТО вчена називає 1999–2004 рр. Аргументуючи думку, автор згадувала про підтримку, що її офіційна Варшава надавала нашій державі у період її політичної ізоляції на міжнародній арені

Такими, що позначаються на користь євроатлантичним устремлінням нашої держави, у статті О. Антонюка [35] названо її долучення до Програми ПЗМ, задіяність у діяльності українсько-польського миротворчого батальйону. З однієї сторони, означений напрям співробітництва покликаний забезпечувати зміцнення безпекового середовища Європи, з іншої, – формувати в української сторони досвід взаємин з НАТО. Роботі притаманна значна кількість фактологічного матеріалу, вираженість у його інтерпретації.

Допомога, що її надає Польща Україні у взаєминах з НАТО, була високо оцінена багатьма вченими. Так, В. Бочаров, зокрема, звертає увагу на військове співробітництво двох держав, завдяки якому, – переконаний він, – Україна "полегшила собі просування до НАТО" [36, с. 134]. П. Сардачук та І. Цепенда вказують на те, що за сприяння Польщі євроатлантичні устремління нашої держави підтримали лідери багатьох європейських держав, вдалося налагодити діалог між Україною та США. Окрім того, польсько-українська співпраця, – переконані вони, – сприяє закріпленню вагомості ролі України в європейській політиці безпеки [11, с. 359–360].

На аналізі євроатлантичного виміру взаємин України та Польщі у своїй праці зупинився О. Полторацький [20]. Високо оцінюючи успіхи євроатлантичної інтеграції Польщі, учений одночасно вказує на задіяність офіційної Варшави у реалізації курсу НАТО на розширення "кордонів безпеки" далі на Схід. Україна, рухаючись шляхом поглиблення співпраці з НАТО, прагне переймати польський досвід інтеграції та всляко підтримувати зовнішньополітичні ініціативи III Речі Посполитої. Однозначно на користь розбудови українсько-польського стратегічного партнерства, а також взаєминам двох держав із НАТО, на думку автора, позначається їх задіяність у численних ініціативах Альянсу, насамперед у миротворчих операціях. Підводячи підсумок євроатлантичним успіхам Польщі, дослідник визначає ряд аспектів, скористатись із яких варто й Україні. Окрім того, він зауважує, що, здійснюючи взаємини як з Польщею, так і з НАТО, Україна повинна постійно зважати на характер відносин між ними, а також на реалії східноєвропейської геополітики [20, с. 15–16].

Однією з проблем, з якими зіткнулася Україна на шляху зближення з Альянсом, виявилася розколотість українського суспільства стосовно питання євроатлантичної інтеграції держави. На цьому у своїх працях наголосили С. Віднянський [1, 37], Т. Возняк [38], Ю. Макара [39], А. Мартинов [1, 37]. Послугуючись результатами соціологічних опитувань, вони звертають увагу на дезорієнтацію українського народу, його розрізненість на предмет зовнішньополітичних орієнтацій та вподобань.

У праці С. Віднянського та А. Мартинова, зокрема, зауважується, що налаштованість "прозахідної частини української політичної еліти на поетапний вступ до НАТО не була погоджена з громадською думкою, яка залишалася розколотою" [1, с. 68]. "Пік" політичного протистояння між прихильниками та противниками євроатлантичної інтеграції України вони пов'язують із виборчою кампанією 2006 р. до Верховної Ради України. У той час взаємини України з НАТО були свого роду "лакмусовим папірцем" для політичних партій, з огляду на який суспільство визначалося у своєму відношенні до тих чи інших із них.

Аргументи пронатовських та антинатовських політичних сил, а також протистояння між ними, що набуло найбільшого напруження у 2006–2008 рр., представлено у роботі Ю. Макара [39]. Обґрунтовуючи ситуацію, вчений робить висновок про "необізнаність населення в означеному питанні", а також послугування цим фактом політичних сил, що мають чітко виражену проросійську орієнтацію. Очевидно, що питання розширення НАТО на Україну безпосередньо зачіпає інтереси Росії, тому без врахування російського чинника розуміння ситуації вчений вважає поверховим та позбавленим необхідної долі об'єктивності. Характерними рисами зазначених праць є розгляд взаємин України з НАТО у контексті розвитку її геополітичної парадигми, глибокий аналіз її зовнішньополітичних устремлінь, обґрунтування останніх комплексом взаємопов'язаних чинників.

Підвищенню свідомості підтримки суспільством вступу України до НАТО покликана сприяти колективна монографія "Вступ до НАТО – стратегічний вибір України" [40]. Написана за участю відомих українських, а також деяких зарубіжних фахівців, робота привертає увагу до найбільш актуальних аспектів проблеми, дає відповідь на питання, які в силу зацікавленості антинатовських, як правило, проросійських налаштованих сил, зазнають дещо викривленого трактування.

Історична думка нагромадила чималу кількість праць, у яких на належному науковому рівні проаналізовано місце Росії у реалізації офіційним Києвом взаємин з НАТО, обґрунтовано категоричність позиції Москви щодо поглиблення співробітництва нашої держави з Альянсом та її можливості вступити до нього. Важливі зауваження на рахунок проблеми зробили відомі українські вчені С. Віднянський та А. Мартинов [1, 37]. З-поміж іншого, вони зауважили, що з приходом до влади в Україні "помаранчевої команди" та оголошенням навесні 2005 р. Президентом В. Ющенко

готовності України приєднатися до ПДЧ, Росія заявила про те, що вона "не збирається субсидіювати дешевим газом євроатлантичну інтеграцію України" [37, с. 42]. Не менш показовим автори вважають ще один момент: під час роботи Бухарестського саміту НАТО, на якому розглядалося питання про приєднання України до ПДЧ, російські дипломати заявили, що "прийом України в Північноатлантичний альянс є способом назавжди відокремити її від Росії та провокувати останню до реваншу" [1, с. 68]. Очевидно, що такого роду заява не могла залишитися без відповіді: відмову Україні від участі у ПДЧ, озвучену на саміті, дослідники трактують виключно як поступку Росії, спричинену небажанням Заходу загострювати свої відносини з нею [1, с. 70].

Важливе місце в історіографії проблеми, що досліджується, посідає праця чернівецьких дослідників В. Бурдяк та І. Мороза [21]. Проаналізувавши взаємини України з НАТО упродовж 1991–2008 рр., автори виокремили у них основні етапи, означили їх зміст. Належного висвітлення у роботі зазнало нормативно-правове забезпечення взаємин сторін. Високі оцінки, зокрема, отримали програма "Партнерство заради миру", Індивідуальна програма партнерства (ІПП–95), Хартія про особливе партнерство України з НАТО. Обґрунтовуючи виклики безпеки та стабільності, перед якими постали національні держави у ХХІ ст., дослідники довели доцільність поглиблення військового співробітництва України з Альянсом.

Очевидним здобутком В. Бурдяк та І. Мороза, на нашу думку, є розгляд євроатлантичних перспектив України у контексті сьогоденних геополітичних викликів. Показовим є звернення до взаємин у трикутнику Україна – Польща – НАТО. Автори переконані: співробітництво України та Польщі у безпековій сфері є винятково важливим як для кожної з держав, так і для регіону в цілому. "Польща – член Північноатлантичного Альянсу, вона – форпост НАТО на його східних кордонах. Членство в НАТО створює для Польщі реальні підстави забезпечення її безпеки і оборони. У свою чергу, інтеграція України до європейських та євроатлантичних структур має істотне значення для безпеки всього континенту, відтак Польща підтримує прагнення України в цьому напрямі" [21, с. 170]. Проукраїнську позицію Польщі у євроатлантичних структурах дослідники обґрунтовують також тим, що зі вступом України до НАТО кордони останньої автоматично змістяться на Схід, завдяки чому Польща перестане бути останнім рубежем Альянсу. Одночасно поява у складі Організації слабшого члена, яким, на думку авторів, безумовно буде Україна, автоматично означатиме посилення позиції Польщі [21, с. 173].

Ґрунтовним аналізом проблеми відзначається монографічне дослідження М. Янкова [41]. Робота насичена великою кількістю фактологічного матеріалу, належним чином обґрунтованого та систематизованого. Розглядаючи еволюцію євроатлантичних орієнтирів України, автор вказує на те, що до середини 90-х рр. ХХ ст. наша держава "мала застереження щодо потреби і темпів розширення НАТО на Схід". Свого роду "точкою відліку" у її взаєминах з Альянсом стала заява Президента України Л. Кучми про "бажання України підняти свої взаємини з Альянсом на новий рівень", зроблена ним 1 червня 1995 р. у штаб-квартирі НАТО у Брюсселі [42, с. 162–163]. Свідченням підтримки Польщею євроатлантичного вибору нашої держави М. Янків називає створення того ж року українсько-польського миротворчого батальйону. У липні 1997 р. з ініціативи Президента Республіки Польща А. Кваснєвського сторони підписали Хартію про особливе партнерство між НАТО і Україною. Зі вступом Польщі до Альянсу дослідник констатує посилення зацікавленості офіційної Варшави у взаєминах з нашою державою, закріплення за нею ролі своєрідного містка у взаєминах Україна – НАТО. З приходом до влади у Польщі Президента Л. Качинського адміністрація над Віслою почала проводити чітку лінію на перспективу вступу України до НАТО, активно сприяла їй у цьому. Вагомим досягненнями співпраці двох держав, на думку вченого, стали надання Польщею допомоги нашій державі в утилізації ракетного палива, розміщеного на її території, консультації польських фахівців щодо реформування української армії, створення литовсько-польсько-української бригади.

Заручившись міжнародною підтримкою, Україні вдалося досягти реальних успіхів у розбудові взаємин з Альянсом та певною мірою наблизитися до нього. Та з прийняттям 1 липня 2010 р. Закону України "Про засади внутрішньої і зовнішньої політики", згідно з яким наша держава задекларувала відмову від вступу до Альянсу та заявила про набуття позаблокового статусу, її перспективи вступити до організації вкотре стали невизначеними. Як слушно зауважив з цього приводу А. Кудряченко, прийняття закону стало "рубіжним, якщо не кінцевим підсумком відповідного етапу" [5, с. 12]. Відсутність успіхів у взаєминах України з НАТО учений пояснює неготовністю як суспільства, так і влади до практичної реалізації курсу на інтеграцію до Альянсу. Розділяючи прагнення України поглиблювати взаємини з ЄС та згодом вступити до спільноти, дослідник, разом з тим, наголошує на приреченості її взаємин з Альянсом та одночасній "безальтернативності" партнерства з Росією.

Вельми показовою у цьому сенсі є публікація колишнього радника Президента України Л. Кучми з питань зовнішньої політики А. Орла [42]. Заперечуючи курс України на євроатлантичну

інтеграцію, із проголошенням політики позаблоковості автор пов'язує перспективу нормалізації нашої державою відносин з Росією та суттєвого поліпшення її міжнародної позиції.

У роботі О. Снігір [43] відмова України від претензій на вступ до НАТО та проголошення нею позаблокового статусу отримали неоднозначні оцінки. Послаблення зв'язків двох держав на євроатлантичному напрямі, очевидно небажане для кожної з них, дослідниця одночасно трактує як запоруку розбудови відносин стратегічного партнерства відповідно до реалій міжнародних відносин у регіоні. Зважаючи на активну присутність Польщі в обговоренні важливих європейських проблем, у тому числі у сфері безпекового співробітництва, до розв'язання яких дедалі частіше залучається Росія, дослідниця вказує на імовірність невітшного для України сценарію бути перетвореною на споживача безпеки, твореної без її участі.

Виклики, з якими зіткнулася Україна у вибудовуванні своєї зовнішньополітичної стратегії, проаналізувала О. Ващенко [44]. Проводячи аналогію з Польщею, авторка звертає увагу на те, що, на відміну від останньої, яка зі вступом до НАТО, а згодом і до ЄС перетворилася на впливового суб'єкта міжнародних відносин, наша держава приречена маневрувати між чотирма центрами геополітичної ваги, зокрема, Російською Федерацією, ЄС, США та НАТО, для яких вона є лише об'єктом впливу. Очевидно, що на користь євроатлантичній інтеграції Польщі позначилася консолідована позиція суспільства, а також виняткова зацікавленість США у вступі країни до НАТО. В Україні авторка діагностує зовсім іншу ситуацію: ідея євроатлантичної інтеграції не має належної підтримки ні серед громадян, ні у владних ешелонах США, від позиції яких, як відомо, багато в чому залежить стратегічний курс Альянсу. З прийняття Закону України "Про засади внутрішньої і зовнішньої політики" дослідниця констатує появу в українській політиці чергового парадоксу: проголосивши позаблоковий статус та відмовившись від євроатлантичної інтеграції як стратегічної мети, Україна, разом з тим, бере участь практично у всіх операціях та місіях під егідою НАТО. Співпраця нашої держави з Польщею, яка з власної ініціативи, а також "за дорученням" США займає позицію активного сприяння у розбудові діалогу "Україна – НАТО", отримала у роботі високі оцінки.

Таким чином, науковий доробок вітчизняних авторів репрезентований чималою кількістю досліджень, присвячених проблемам євроатлантичної інтеграції України. Наукового обґрунтування проблема зазнає щонайменше у двох площинах: з однієї сторони, маємо масив праць, у яких взаємини України з НАТО розглядаються як самостійний напрям її зовнішньої політики, з іншої, з огляду на виняткову заангажованість у цьому процесі офіційної Варшави, – як один із ключових аспектів співпраці двох держав. По-різному обґрунтовуючи інтерес III Речі Посполитої до взаємин нашої держави з НАТО, дослідники наполягають на необхідності використання польського досвіду євроатлантичної інтеграції. Попри високий рівень наукового дослідження, наявними є окремі прогалини, які залишають чималі перспективи для подальшого вивчення.

Список використаних джерел

1. Віднянський С.В. Зовнішня політика України: еволюція концептуальних засад та проблеми реалізації / С.В. Віднянський, А.Ю. Мартинов // Український історичний журнал. – 2011. – № 4. – С. 55–76.
2. Губський Б. Євроатлантична інтеграція України / Б. Губський. – К.: ЛОГОС, 2003. – 328 с.
3. Кордон М.В. Європейська та євроатлантична інтеграція України: навч. посіб. / М.В. Кордон. – К.: ЦУЛ, 2008. – 172 с.
4. Кордон М.В. Україна – НАТО: історія та сьогодення / М.В. Кордон. – Житомир: Полісся, 2008. – 148 с.
5. Кудряченко А.І. Геополітичні виміри поступу України в глобалізованому світі: виклики і перспективи / А.І. Кудряченко // Сучасна українська політика. – Спецвипуск: Україна як суб'єкт сучасних цивілізаційних процесів. – К.: Вид-во "Фенікс", 2011. – С. 10–17.
6. Перепелиця Г.М. Вступ до НАТО як результат євроатлантичного вибору України / Г.М. Перепелиця // Економічний часопис-XXI. – 2001. – № 6. – С. 19–22.
7. Тодоров І.Я. Україна на шляху до європейської та євроатлантичної спільноти: монографія / І.Я. Тодоров – Донецьк: ДонНУ, 2006. – 268 с.
8. Федуняк С.Г. Європейські виміри безпеки на пострадянському просторі. Формування інтегрованої системи Заходу і нових незалежних держав: монографія / С.Г. Федуняк. – Чернівці: Рута, 2005. – 336 с.
9. Брежнєва Т. Євроатлантична інтеграція України: військово-політичні аспекти: монографія / Т. Брежнєва, О. Іжак, А. Шевцов / [Під ред. В.П. Горбуліна]. – Дніпропетровськ: Пороги, 2003. – 160 с.
10. Україна на шляху до НАТО: через радикальні реформи до набуття членства / [За ред. Г.М. Перепелиці]. – К.: ВД "Стилос", 2004. – 407 с.
11. Північноатлантичний альянс: історія, функції, структура, відносини з Україною: навч. посіб. / [Кол. авт.; за заг. ред. проф. Д.І. Дзвінчука]. – Івано-Франківськ: Місто НВ, 2012. – 604 с.
12. Бадрак В. Випробування на сумісність: Україна намагається "підлаштуватися" під стандарти НАТО / Валентин Бадрак // День. – 16 березня 2006.
13. Березний А. Економічні наслідки розширення НАТО для України / Андрій Березний // Економічний часопис-XXI. – 2004. – № 11–12. – С. 14–17.
14. Борохвостов В.К. Деякі аспекти реалізації політики України у сфері військово-технічного співробітництва за умови євроатлантичної інтеграції / В.К. Борохвостов // Стратегічна панорама. – 2006. – № 1. – С. 131–138.
15. Фанін І. С. Військово-технічне співробітництво України з країнами пострадянського простору та перспективи його розвитку / І. Фанін // Стратегічна панорама. – 2009. – № 3. – С. 182–191.
16. Фанін І. С. Перспективи розвитку військово-технічного співробітництва України з новими членами НАТО з числа країн Центральної та Східної Європи на сучасному етапі / І. Фанін // Держава і право. – 2009. – № 44. – С. 620–626.
16. Брусиловська О. У пошуках місця під

сонцем. Відносини України із країнами Східної та Центральної Європи: кризь призму наукових досліджень та реальної політики / О. Брусиловська // Політика і час. – 2005. – № 8. – С. 64–72. 17. Ільницька У.В. Україна – НАТО: організаційно-мотиваційний аспект відносин / У.В. Ільницька // Політичні науки. Наукові праці: навчально-методичний журнал. – Миколаїв: Вид-во МДГУ ім. Петра Могили, 2008. – Т. 79. – Вип. 66. – С. 157–161. 18. Павлюк М.В. Відносини Україна – НАТО у контексті міжнародних угод / М.В. Павлюк // Держава і право. – 2009. – Вип. 44. – С. 626–632. 19. Полторацький О. Особливий випадок співпраці / Олександр Полторацький // Політика і час. – 2005. – № 1. – С. 7–16. 20. Бурдяк В. Перспективи співробітництва "Україна – НАТО" і роль у ньому польського фактора / В. Бурдяк, І. Мороз // Політичний менеджмент. – 2008. – № 3. – С. 165–174. 21. Голопатюк Л. Військові аспекти співробітництва України з НАТО: стан і перспективи розвитку / Леонід Голопатюк // Національна безпека і оборона. – 2004. – № 8. – С. 31–33. 22. Алексієвець М. Зовнішня політика України в контексті сучасних цивілізаційних викликів / Микола Алексієвець, Ярослав Секо // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету ім. В. Гнатюка. Серія: Історія / [За заг. ред. проф. М.М. Алексієвця]. – Тернопіль: Вид-во ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2006. – Вип. 3. – С. 85–106. 23. Бершадя Є. Українсько-польські стосунки та європейська безпека / Євген Бершадя // Ї. – 1998. – № 14. – Режим доступу: <http://www.ji.lviv.ua/n14texts/bersheda.htm>. 24. Васюк В. Базові засади становлення й еволюції сучасних українсько-польських відносин / В. Васюк // Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії: 36. наук. пр. Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету. – Рівне, 2009. – Вип. 15. – С. 69–72. 25. Глібов В. Українсько-польські взаємини в пострадянський період. Деякі аспекти політичного й економічного співробітництва / В. Глібов, Д. Горун // Політика і час. – 1997. – № 5–6. – С. 15–21. 26. Кирчів А. Геополітичний вибір України: синдром суми різнонапрямлених векторів / А. Кирчів // Молода нація: Альманах. – 2000. – С. 185–193. 27. Матійчик Я. Європейський екзаме́н. Українсько-польські відносини на тлі пан'європейської інтеграції / Я. Матійчик // Політика і час. – 2001. – № 8. – С. 40–47. 28. Медвідь Ф.М. Стратегічне партнерство України і Польщі в умовах багатополярного світу / Ф.М. Медвідь // Наукові праці МАУП. – 2011. – Вип. 1 (28). – С. 33–38. 29. Пивоваров А.С. Основні аспекти українсько-польського стратегічного партнерства / А.С. Пивоваров // Держава і право. – 2008. – № 1 (39). – С. 710–716. 30. Стоєцький С.В. Україна в зовнішній політиці Республіки Польща: євроатлантичний та європейський інтеграційний вимір: автореф. дис. ... канд. політ. наук: 23.00.02 "Політичні інститути та процеси" / С.В. Стоєцький. – К., 2007. – 18 с. 31. Моцок В. Вплив політики західних країн на розвиток українсько-польських взаємовідносин у 90-х роках ХХ ст. / В. Моцок // Людина і політика. – 2001. – № 5. – С. 26–34. 32. Обухова О.Ю. Інтеграція України в європейські та євроатлантичні структури за посередництвом стратегічного партнерства з Республікою Польща / О.Ю. Обухова // Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. Серія: Історичні науки. – 2008. – № 11. – С. 119–124. 33. Киридон А. Україна – Польща: сучасний стан і перспективи узгодження зовнішньополітичних орієнтирів / А. Киридон // Історія України. – 2012. – № 13–14 (749–750). – С. 3–9. 34. Антонюк О.С. Становлення та розвиток українсько-польських відносин (1991–2003) / О.С. Антонюк // Вісник Київського національного університету ім. Т. Шевченка. Серія: Історія. – Вип. 74–76. – К., 2004. – С. 4–7. 35. Бочаров В.В. Євроінтеграційні орієнтири стратегічного партнерства України і Республіки Польща / В.В. Бочаров // Сучасна українська політика. Спецвипуск. Україна як суб'єкт сучасних цивілізаційних процесів. – К.: Фенікс, 2011. – С. 129–136. 36. Віднянський С.В. Еволюція зовнішньої політики України (1991–2006 рр.) / С.В. Віднянський, А.Ю. Мартинов // Український історичний журнал. – 2006. – № 4. – С. 32–51. 37. Возняк Т. Польща: контексти відносин / Т. Возняк // День. – 25 травня 2004. 38. Макар Ю. Зовнішня політика України: наміри і реалії / Юрій Макар // Україна–Європа–Світ: Міжнар. зб. наук. пр. / Гол. ред. Л.М. Алексієвець. – Тернопіль: Вид-во ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2008. – Вип. 1. – С. 189–198. 39. Вступ до НАТО – стратегічний вибір України / [За заг. ред. О.І. Соскіна]. – К.: Вид-во "Інститут трансформації суспільства", 2008. – 192 с. 40. Янків М. Україна і Польща: стратегічне партнерство в системі геополітичних координат (політико-економічний та секторальний аналіз): монографія / Мирон Янків. – Львів: Світ, 2011. – 398 с. 41. Орел А. В Європу нас штовхатиме Москва / А. Орел // 2000. – 2 липня 2010. 42. Снігир О.В. Зовнішня політика Польщі та перспективи українсько-польського стратегічного партнерства / О. В. Снігир // Стратегічні пріоритети. – 2011. – № 1 (№ 18). – С. 128–133. 43. Ващенко О. Співробітництво України та Польщі у американській проекції євроатлантичної безпеки / О. Ващенко // Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії: 36. наук. пр. Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету. – Рівне, 2011. – Вип. 22. – С. 127–131.

Наталья Черная

ЕВРОАТЛАНТИЧЕСКОЙ ВЫБОР УКРАИНЫ И РОЛЬ ПОЛЬШИ В ЕГО РЕАЛИЗАЦИИ: УКРАИНСКАЯ ИСТОРИОГРАФИЯ

Выявлены особенности отражения в работах украинских исследователей роли Польши в отношениях Украины с НАТО. Рассмотрены подходы к объяснению причин ангажированности официальной Варшавы в успехах евроатлантической интеграции Украины.

Ключевые слова: Украина, Польша, евроатлантическая интеграция, НАТО, украинская историография.

Nataliya Chorna

**EURO-ATLANTIC CHOICE UKRAINE AND THE ROLE OF POLAND IN ITS
IMPLEMENTATION: UKRAINIAN HISTORIOGRAPHY**

The author cleared up the peculiarities of representation by the Ukrainian researchers of the role of Poland in relations of Ukraine with the NATO. The approaches to the explanation of the reasons of official Warsaw engagement in relations of Ukraine with the NATO have been highlighted.

Key words: Ukraine, Poland, Euro-Atlantic integration, NATO, Ukrainian historiography.

УДК 930.1(100):94(477) "1953–1959"

Олексій Івченко

**СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ПЕРЕТВОРЕННЯ В УКРАЇНСЬКОМУ СЕЛІ
(1953–1959 РР.): ЗАХІДНА ІСТОРІОГРАФІЯ ПОЧАТКУ ХХІ СТ.**

У статті представлений історіографічний аналіз західної наукової літератури початку ХХІ ст. з історії соціально-економічних реформ українського села 1953–1959 років. Ця проблема є однією з найбільш актуальних у сучасній історичній науці. Дослідження зарубіжних авторів охоплюють важливі аспекти радянської аграрної політики та її впливу на економічні і соціальні зміни сільського життя. Водночас, автор підкреслює, що не усі аспекти проблеми отримали належну увагу в західній історіографії.

Ключові слова: соціально-економічні реформи, історіографія, дослідження, аграрна політика, М. Хрущов

Актуальність теми визначається постановкою проблеми, яка не стала предметом окремого історичного дослідження. Стаття є новаторською, більшість аналізованих у ній праць ще не були перекладені на українську чи російську мови. Таким чином, вітчизняні історики отримують можливість ознайомитись з останніми найбільш вагомими надбаннями західної історіографії.

Об'єктом дослідження є соціально-економічні трансформації українського села 1953–1959 рр.

Предметом – західна історіографія початку ХХІ ст., у якій розкриваються проблеми та результати реалізації соціальної і економічної політики щодо українського селянства 1953–1959 рр.

Мета дослідження полягає у тому, щоб висвітлити основні аспекти сучасної західної історіографії соціально-економічних реформ українського села досліджуваного періоду.

Завданням статті є критичний аналіз західної історіографії початку ХХІ ст., у якій розкриваються різні аспекти досліджуваної проблеми. Вирішення цього завдання допоможе усвідомити процеси трансформації соціальної і економічної сфер українського села 1953–1959 рр. та проаналізувати основні орієнтири західних студій проблем аграрної історії доби "відлиги".

Для сучасної західної історіографії характерні як узагальнюючі праці з радянської історії, так і роботи, у яких детально розкриваються різні аспекти аграрних реформ 1953–1959 рр. Важливою особливістю згаданих робіт є те, що у них в основному акцентується увага на загальносоюзних або виключно російських аспектах проблеми, тоді як власне особливості соціально-економічних реформ українського села майже не студіюються. Однак, варто зауважити, що більшість соціальних і економічних реформ сільського господарства доби "відлиги" мали спільні риси для різних республік СРСР, особливо європейської його частини. Тому вивчення доробку західних істориків проливає світло і на особливості реформування українського села.

Одним із найбільш глибоких зарубіжних досліджень історії СРСР є книга німецького історика Л. Люкса "Історії Росії і Радянського Союзу: від Леніна до Єльцина", яка нещодавно була перекладена на російську мову [1; 15]. Добі М. Хрущова присвячений сьомий розділ "Боротьба за спадщину Сталіна і утворення хрущовської системи (1953–1964)" [1, с. 370–398]. М. Хрущова охарактеризовано у дослідженні як ідеаліста, який щиро вірив у переваги соціалістичної системи господарювання. Автор відмічає, що новий аграрний курс, прийнятий у середині 1950-х рр., скеровувався на підвищення споживання та зростання добробуту населення, що зблизило ціннісні установки СРСР з країнами Західної Європи і стало однією із причин краху комуністичної системи, яка була нездатною конкурувати з ліберальними економіками Європи.

Реформи 1953–1959 рр., як відмічається у дослідженні, не сприяли миттєвому покращенню життєвого рівня населення, але все ж свідчили про поступову відмову керівництва СРСР від практики "нестримної експлуатації власного населення, як це було за часів Сталіна" [1, с. 381].